

KANIŞ'TEN MAZAKA'YA ANTİK ÇAĞDA KAYSERİ SİYASİ TARİHİ

Dr. Öğr. Üye. Muhammed Fazıl HİMMETOĞLU*

ÖZ

Bu çalışma Kayseri'nin Kaniş' ten Mazaka' ya geçiş sürecinde, bölgede yaşanan siyasi olayları ve bölgenin üzerinde gerçekleşen hâkimiyet mücadelesini konu edinmiştir. Kayseri tarihi literatürüne bakıldığında Eskiçağ Tarihi dairesinde yapılan akademik çalışmalar taranıp bu konuda birkaç ciddi çalışma karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu çalışmanın literatüre katkısıyla mevcut görülen eksikliklerin giderileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla bu makalede Kayseri'nin Kaniş döneminden Roma hâkimiyetine kadar olan süreç anlatılmaya çalışılmıştır. Nitekim Kayseri Eskiçağ Tarihinin Roma dönemi ayrı bir makalenin çalışma konusu olabilir. Bu nedenle bu makale Kaniş' ten Mazaka' ya kadar geçen tarihi süreçle sınırlı tutulmuştur. Çalışmanın amacı bahsi geçen süreç içerisinde Kayseri'nin siyasi, sosyal ve iktisadi açıdan farklı bir bakış açısıyla değerlendirmesini yapmaktır. Bu çalışma için öncelikle bölge fiziki açıdan gözlemlenmiştir. Ayrıca Eskiçağ Tarihi'ne ait yapılar kalıntı ve eserler incelenmiştir. Bununla beraber Kayseri Eskiçağ Tarihi'ni anlatan temel kaynaklar ve tetkik eserler tespit edilip değerlendirilmiştir. Bütün veriler sonucunda Kayseri ve çevresinin Eskiçağ Anadolu Tarihi için ne kadar önemli bir bölge olduğu anlaşılmıştır. Şöyle ki bölgenin Anadolu'nun merkezinde olması ve bu çalışmada görülen krallıklar dönemi boyunca ticaret yolları üzerinde olması kenti oldukça ön plana çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaniş, Neşa, Mazaka, Eusebia, Kayseri

KAYSERİ POLITICAL HISTORY IN ANTIQUITY FROM KANIŞ TO MAZAKA

ABSTRACT

This work is about the political events that took place in the region and the struggle for domination over the region in the transition process of Kayseri from Kaniş to Mazaka. When studies conducted on the Ancient Age History for Kayseri were reviewed, in this regard we can say that just a few important studies attracted the attention. It is thought that, however, this study will eliminate the existing deficiencies with the literature contribution. Therefore, in this article process from Kaniş period up to Roman domination was considered. As a matter of fact, the Roman period of the Kayseri Ancient History can be the subject of a separate article. For this reason, this article is limited to the historical process from Kaniş up to Mazaka. The aim of the work is to evaluate Kayseri from political, social and economic perspectives with a different point of view during the relevant period. For the study, the region was primarily observed from the physical point of view. Furthermore, remains and artifacts belonging to the Ancient History were studied. In addition to this, the main sources and investigations related to Kayseri Ancient History were identified and evaluated. As a result of all the data, it is understood that Kayseri and its environs are an important region for the Ancient History of Anatolia. Namely, the fact that the region is in the center of Anatolia and to be over the trade routes during the period of kingdoms considered in this study featured the city.

Keywords: Kaniş, Neşa, Mazaka, Eusebia, Kayseri

Giriş

Kayseri çok verimli olan topraklara sahip değildir. İklimi de yumuşak sayılmaz. Karasal iklimin hâkim olduğu bir coğrafyada kurulan şehir, eski devirlerde daha ağaçlık ve yeşil görünmekle birlikte bataklıkların çok olduğu bir ova halindedir. Buna rağmen Erciyes'in eteklerinde kurulan bu şehir Anadolu tarihinin başladığı yer olmuştur. Zira Anadolu tarihini aydınlatan en eski yazılı belgeler buradan gün ışığına çıkarılmıştır (Memiş 2010). Kayseri'nin sahip olduğu coğrafi dezavantajın, burada yaşayan halklar tarafından bir avantaja dönüştürüldüğü ortadadır. Halk ve saray tarım ve hayvancılığa

*Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edeb. Fakültesi, Tarih Bölümü, mfazil@osmaniye.edu.tr

coğrafyanın müsaade ettiği kadar tevessül etse de maden ve kumaş ticareti sayesinde şehir ciddi bir ekonomik ivme kazanmıştır. Ticaret, şehrin vaz geçilmez geçim kaynağı olmuştur. Zamanla Asurlu tüccarların yüksek faiz oranları ile şehir halkını bunaltması, şehrin ticari kimliğini sarsacak ve Asur Koloni Çağı son bulacaktır. Kayseri'nin verimli arazilere sahip olmadığı halde siyasi ve dini açıdan önemli bir yere oturması yüksek oranda ticaretle alakalıdır. Bu yönü ile Kayseri, Kudüs ve Mekke'yle benzeşmektedir.

Kayseri Eskiçağ Tarihi ile ilgili ilk ciddi çalışma Nezahat Baydur'a aittir. Bu çalışma "Kültepe Kaneş ve Kayseri Tarihi Üzerine" adlı doçentlik tezidir. Bununla birlikte Kayseri'nin güncel adı geçmeden tarihteki adları üzerinden birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eser ve çalışma sahipleri Tahsin Özgüç, Cahit Günbattı, Kutlu Emre, Fikri Kulakoğlu gibi akademisyenlerdir. Bu isimlerin yanında Halit Erkiletlioğlu ve Mehmet Çayırdağ gibi araştırmacı yazarlar da Kayseri Eski Çağ Tarihi üzerine çalışmalar yapmışlardır. Bugün Kayseri'nin antik dönemiyle ilgili en çok üzerinde çalışma yapılan konu Kaniş Karum'dur. Asur Ticaret Koloni Devri ve Kuşşara kökenli krallar döneminde oldukça parlak bir hayat yaşayan şehir Hititlerin Hattuşa'yı merkez seçmelerinden sonra eski önemini kaybetmiş görünmektedir. Geç Hitit ve Kapadokya Krallıkları ile eski görkemli dönemlerine dönen şehrin siyasi tarihi de oldukça zenginleşmiştir. Siyasi tarihin canlanmasındaki temel itici güç yine ticaret olmuştur. Nasıl ki Kaniş ticaretle yükselmişse Mazaka da aynı şekilde yükselmiştir. Mazaka'nın ticari şöhreti Tevrat'a dahi konu olmuştur. Bu nedenle Mazaka üzerindeki hâkimiyet mücadelesi de artmıştır. Bu çalışma bu mücadele tarihinin önemli noktalarına ışık tutacaktır.

Asur Koloni Çağından Hitit Devletinin Kuruluşuna Kaniş (Neša):

Anadolu ile Mezopotamya arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkilerin Akkadlar dönemine kadar gittiği bilinmektedir. Zira M.Ö. 24. ve 23. asırlarda yaşamış Akkad kralı Sargon ve onun torunu Naram-Sin'in Anadolu'ya gelip burada ittifak halindeki yerel kralları mağlup ettiğini gösteren **Şar tamhari** yazıtları sayesinde bu bilgiye ulaşabilmekteyiz (Kulakoğlu 2010). Akkadların ardından Asurlular, Anadolu ile olan münasebetlere devam etmiştir. Onların Anadolu'daki yerel krallıklarla yaptıkları ticaret tarihi bir çağa isim vermiştir. Bu çağa Asur Ticaret Kolonileri Çağı (M.Ö. 1975-1725) adı verilmektedir. Yaklaşık 250 yıl süren bu dönemi aydınlatan kaynaklar bugün Kültepe olarak bilinen Kaniş Antik Kenti'nden yeryüzüne çıkarılmaktadır. Çıkarılan tabletler doğrultusunda Kaniş'in bilinen ilk kralı **İnar**'dır. Ondan sonra yerine Warşama geçmiştir. Onların zamanında Anadolu ticaret merkezinin Kaniş olduğu düşünülmektedir (Şahin 2004). Daha sonra Kuşşaralı savaşçı kralların istilasına uğrayan şehir başka bir siyasi ve kültürel döneme girecektir (Özgüç 1999). Kuşşara kralı Pithanna, oğlu Anitta ile bir gece baskını neticesinde Kaniş şehrini ele geçirmişlerdir. Alişar'ın valisi olan Anitta, babası ölünce kral olmuş ve krallığının merkezini Kaniş'e taşımıştır (Van Den Hout 2013). Kaniş artık daha geniş topraklara sahip bir krallığın merkezi konumundadır. Kuşşaralı Kral Anitta bu şehre ayrı bir önem vermiştir. Daha önce Zalpalılar tarafından alınıp götürülen Şiuş'un heykelini geri getirmiş, ona bir tapınak yaptırmış ve tapınağı daha görkemli hale getirmek adına etrafına farklı türden hayvanlar getirerek belki de Anadolu tarihinin ilk hayvanat bahçesini Kaniş'te teşhire açmıştır (Akurgal 2005). Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu'nun iddiasına göre bu hayvan parkı tarihin ilk hayvan parkıdır (Kulakoğlu 2014). Bunun yanında Asurlu kralların da canlı hayvan koleksiyonu yaptığı bilinmektedir. Fakat bu koleksiyonlar daha çok kutsal av törenleri için tutulan

hayvanlardan oluşmaktadır (Öz 2016). Buradan hareketle en azından Anitta'nın Kaniş'de Anadolu'nun bilinen en eski hayvanat bahçesini, dünyanın da ilk hayvanat bahçelerinden birini kurduğu gerçeği yeni bir kayıt bulunana kadar güncelliğini koruyacaktır.

Anitta ile siyasi ve askeri olarak oldukça kuvvetli bir yapıya bürünen şehir yine Anitta tarafından yapılan ve süslenen tapınak sayesinde mukaddesatçı bir kimlik de kazanmıştır. Kaniş sadece Anadolu ticaretinin merkezi değil aynı zamanda siyasetin ve inancın da önemli bir merkezi haline gelmiştir. Anitta'nın şehri Kaniş'in en büyük rakibi Hattuşa Kenti'dir. Boğazköy arşivinde bulunan Hititçe yazılı Anitta tabletinden, Anitta'nın Hattuşa'yı yine bir gece baskını ile ele geçirdiğini şehri yakıp, lanetlediğini öğrenmekteyiz (Günbattı 2009). Fakat Anitta'nın bu laneti kendi varisleri tarafından çiğnenecektir. Neşaca konuşan Labarna, Hattuş Kenti'ni imar ederek başkenti buraya taşıyıp Hattuşili adını alarak kral olacaktır. Hititler daha çok Kaneşa/Kaniş adını Hint-Avrupaî dil özellikleri nedeniyle "Neşa" şeklinde yazmışlardır. Dolayısıyla Neşa eski Kayseri'nin adlarından biridir. Hititlerin Hattuşa merkezli bir devlet geçmesine dayandığı düşünülse de onların kendilerini Neşa ve Kuşşara'ya dayandırdıkları açıktır. Çünkü Hititler kendilerine Hitit dememişlerdir. Bu adlandırma, Tevrat kökenli bir adlandırma olup 19. asırda bu halkı tanımlamak için kullanılmıştır. Hititler kendilerine "Neşalı" kullandıkları dile de "Neşaca" demişlerdir (Miller 2013). Anadolu'nun ilk merkezi devleti, dünyanın en eski medeniyetlerinden birinin kurucuları olan Hititler, kendilerini Kaniş/Neşa'ya dayandırmışlardır. Nasıl ki Roma bir şehir devleti iken devasa bir imparatorluğun ve medeniyetin adı olmuşsa, Neşa da benzer bir şekilde bir devlet ve medeniyetin adı olmuştur. Her ne kadar Hititler başkentlerini Hattuşa'ya taşımışlarsa da Neşalı kimliklerine sahip çıkmışlardır. Bu durum tıpkı Roma İmparatorluğunun merkezini İstanbul'a taşınmasına rağmen devletin Romalı kimliğini devam ettirmesi gibidir. Hititlerin "Hatti" adını kullandıkları da doğrudur. Fakat bu adlandırma bir soya dayanmak amacıyla olmayıp coğrafi bir adlandırma olmuştur. Zira bu topraklar Hititlerden'de önce uluslararası diplomaside Hatti Ülkesi olarak adlandırılmıştır. Hititler Neşa dili konuşan ve kendilerini Neşa-lı olarak adlandıran bir ulus olarak tarihe geçmişlerdir.

Krallığın merkezi, Hattuş kentine taşındıktan sonra Neşa'nın eski önemini kaybettiği düşünülmektedir. Bunun yanında Hitit Devleti'nin Anadolu'daki merkezi iktidarı, ticaretin devam etmesine vesile olmuştur. Özellikle Kayseri-Çukurova arasındaki kervan yolunun faal olduğu ve bu yol üzerinde çeşitli Hitit krallarının günümüze kadar gelen kabartmalar yaptırdığı görülmektedir. Bu kabartmalardan Develi Fraktin ve İmamkulu kabartmaları dikkat çekicidir.

Kaniş'ten çıkarılan eserler araştırmacılara göstermektedir ki Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk çağı kültür ve medeniyetinin temellerinde Asurlu tüccarlar vasıtasıyla oluşan Anadolu-Mezopotamya arasındaki ilişkiler neticesinde ortaya çıkan ve Anadolu tarzının ağır bastığı bir sanat üslubu yatmaktadır (Emre 2010). Bu üslubun kaynağı Kaniş yani diğer adıyla Neşa'dır.

Geç Hitit Çağında Tabal Ülkesi ve Mazaka

Deniz kavimleri istilası ile Hitit İmparatorluğu yıkılmış ve Anadolu M.Ö. 12. asrın başında karanlık bir devre girmiştir. Batıdan gelen istilacılar Anadolu, Suriye ve

Mısır'a kadar olan coğrafyanın demografik ve siyasi yapısını değiştirmiştir. Aynı zamanlara tesadüf eden Aram akınları da bu değişikliği daha ileri boyutlara taşımıştır. Güney çöllerinden gelen Aramlar Anadolu'nun güneyine kadar ulaşmışlardır. Bu karanlık devirden sonra Anadolu'da konfedere yapıda birçok krallık ortaya çıkmıştır. Kayseri ve çevresinde kendini gösteren krallık, Tabal Krallığıdır (Pullu 2006). Tabal Geç Hitit krallıklarından biri olup 24 küçük krallıktan oluşan bir konfederasyon şeklinde görünmektedir. Hititlerin kullandığı hiyeroglifi kullanmışlardır. Taballıların Kayseri İli içerisindeki kurdukları şehir Mazakaydı. Mazaka ile birlikte olmak üzere 5 büyük krallığın yine Kayseri İl sınırları içerisinde Kululu'dan veya Topada'dan idare edildiği düşünülmektedir (Aktüre 2003). Bunun yanında Tabal'in merkezinin Tuwana olduğu ile ilgili görüşler de mevcuttur (Pullu 2006).

Mazaka adının nereden geldiği ile ilgili iki görüş vardır. Bunlardan ilkinde göre, Mazaka Muşkilerin ata tanrısı olarak görülen Meşek'ten geliyordu. İkincisine göre ise bu kelime Zeus'un Frigce karşılığı **Maseuz**'tan gelmektedir (Pekak 2014). Görülen o ki burada yaşayan insanlar, şehre taptıkları tanrıların adını vererek kendinden öncekiler gibi şehre bir kutsiyet atfetmişlerdir. Diğer yandan tarihi serencama uygun olarak uluslararası ticaretle de iştiğal etmişlerdir. O çağdaki Mazaka ahalisinin ticareti o kadar ileri bir seviyeye ulaşmıştır ki bu durum, Tevrat'a dahi konu olmuştur.

“Rab bana şöyle seslendi: İnsanoğlu, Sur Kenti için bir ağıt yak. Denizin kıyısında kurulmuş, deniz halklarıyla ticaret yapan Sur Kentine deki: Hakim Rab şöyle diyor: Ey güzel Sur, güzellikte kusursuzum dedin. Yavan, Tuval, Meşek seninle ticaret yaptı, mallarına karşılık sana köle ve tunç kaplar verdiler.” (Tevrat 27/13)

Günümüzdeki Lübnan'ın Akdeniz kıyısındaki liman şehri olan Sur, Tire adıyla da bilinirken eski çağda Fenikelilerin önemli bir ticaret merkezidir. Bu ayetlerde geçen Tuval kelimesinin Tabal'i, Meşek'in de Mazaka'yı en azından Muşkileri işaret ettiği düşünülmektedir (Pullu 2006). Buradan anlaşıldığı kadarıyla Fenikeliler sadece deniz kıyılarında ticaret yapmakla kalmıyor denizle bağlantısı olmayan iç bölgelerle de ticari temaslarda bulunuyordu. Fenikeliler'in Mazaka ve çevresinden madeni kaplar aldığı yine bu ayetlerde görülen başka bir husustur. O halde Mazaka demir çağında madeni işleme ve ondan üretim yapma konusunda gelişme göstermiştir. Bunu da ticaretine yansıtmıştır.

Asurlular, Tabal'in zengin yapısından etkilenmişler ve bu sayede ticaretlerini geliştirmişlerdir. Ayrıca diğer Anadolu krallıklarına yaptıkları gibi, bu ülkeye de ganimet seferleri düzenlemişlerdir (Yiğit 2000). Asur analarında Tabal adıyla birlikte Bit-Burutaş adının da geçmesi dikkat çekici bir konudur (Postgate 1973).

Pers İstilasası Dönemi:

Tabal hâkimiyetinden sonra bölge doğudan gelen önce Medler'in sonra da Persler'in kontrolüne girmiştir. M.Ö. 550'de Büyük Keyhüsrev (Kiros) zamanında Mazaka ve çevresi Akamenidlerin hükümrânlığına girmiştir. Persler Anadolu'yu 5 satraplığa bölmüşler ve Mazaka çevresine güzel atlar ülkesi anlamına gelen **Katpatukia** adını vermişlerdir. Bugün bu isim Kapadokya olarak bilinmektedir. Bu

satraplık günümüzdeki Kayseri, Nevşehir, Aksaray, Niğde ve Kırşehir şehirlerini ihtiva etmektedir (Baydur 1970).

I. Darius'un döneminde (M.Ö. 549-485) Kapadokya Satraplığı, Pers hükümdarına yılda 360 talent vergi vermekle mükellef idi. Yine aynı Pers hükümdarının Skit seferi esnasında Kapadokya satrabı Ariaramnes adında birinin varlığına şahit olunmaktadır (Karakaya 2013). Bu dönemde Mazaka'nın, Kapadokya Eyaleti'nin merkezi olduğu ileri sürülmektedir. Fakat M.Ö. 4. asırda başkent Gaziura'ya taşınmıştır. Fakat yine de Mazaka, kültürel ve iktisadi anlamda merkez olmayı sürdürebilmiştir (Baydur 1970).

Satraplığın başında M.Ö. 401 senesinde **Mithridates** ondan sonra da **Kamisares** ardından da **Datames** ve ondan sonra da oğlu **Sisinis** geçmiştir. Bunların arasından Datames'in M.Ö. 370'de, Pers hükümdarı Artaxarxes Mnemon (M.Ö. 404-358) zamanında Kapadokya'da bağımsız bir devlet kurma teşebbüsü olmuştur. Bu teşebbüs neticesinde çıkan isyanın, sekiz sene sürdüğü buna rağmen Datames'in M.Ö. 362 de öldürülerek bu isyanın sonlandırıldığı kayıtlarda geçmektedir. Bununla birlikte Datames'in oğlu Sisinis'in satraplığın başına geçmesi gayet mühimdir. Tarihçi Diodoros'un bahsettiğine göre, Datames'in dedesi Anaphas zamanından beri Kapadokya, Pers krallığına vergi vermeyi kesmiştir. Fakat anlaşıldığı kadarıyla bu bilgi şüphelidir.

M.Ö. 360'da Kapadokya Satraplığının ikiye ayrıldığı bilinmektedir. Bu bölünme ile Mazaka'nın dolayısıyla da Kayseri'nin, Güney Kapadokya'da kaldığı bilinmektedir (Baydur 1970). Bu siyasi bölünmeler Kayseri'de bağımsız bir Kapadokya kurma planlarını sonlandırmamıştır. Kayseri'de **I. Ariarathes** tarafından M.Ö. 332'de tekrar bir bağımsızlık hareketi yaşanmıştır. Bu sırada da Büyük İskender Anadolu'ya girmiş ve komutanlarından **Sabiktas** adında birini Kapadokya'yı kontrol altına alması için görevlendirmişti (Erkiletlioğlu 2006). Sabiktas aslen Pers asıllıdır ve İskender tarafından Kapadokya valisi olarak atanmıştır. Bu sırada I. Ariarathes Kuzey Kapadokya'da hüküm sürmekte ve bağımsızlık iddiasını devam ettirmektedir. O da II. Kyros'un soyundan geldiğini ileri sürüp Kapadokya tahtı üzerinde hak iddia etmiştir (Karakaya 2013). Bu iddiası 10 yıl kadar sürmüş ve öldürülmüştür.

Kapadokya Makedon hâkimiyetinde iken M.Ö. 323'de Büyük İskender de Babil'de öldü. Fakat İskender ölür ölmez devleti paylaşılmadı. Bazı kaynaklar ise bunun aksini iddia etmektedir. Şöyle ki, devletin hemen paylaşılıp Kapadokya'nın İskender'in süvari komutanı **Perdikkas**'ın payına düştüğünü yazmaktadır. Bu aceleci bir tavır gibi görünmektedir. Zira İskender öldüğünde ülke hemen paylaşılmazdı. Çünkü İskender'in üvey kardeşi II. Philip'in oğlu hayattadır. Adı da **III. Philip Arrhidaios**' tur. Aynı kaynaklar Perdikkas'ın I. Ariarathes'i, kral ile birlikte öldürüp Kapadokya'yı ele geçirdiklerini de yazmaktadır. Mantık hatası da burada ortaya çıkmaktadır. Mevcut kralla birlikte hareket ederek toprak elde eden bir komutan düşünülemez. Kazanılan toprak henüz paylaşılmamış olan İskender İmparatorluğuna dâhil olmuştur. Perdikkas'ın görevi kral naipliğidir. Naip, kral adına eylem yapar ve kazanılan toprak krala ait olur. Perdikkas'ın amacı sadece Kapadokya'yı değil Babil'e gidip zihinsel sorunları olan kralın adına bütün ülkeyi yönetmektir (Bauer 2013).

Perdikkas İskender'in ölümünden sonra disiplinsizliğin arttığından dem vurup sanki III. Philip'in emriymiş gibi birçok kişiyi idam ettirmiştir. Krallığı Pers dönemindeki gibi satraplıkla yönetmeyi amaçlar ve yine kralın emriymiş gibi eyaletlere valiler atamıştır. Bu valiler ve yerleri için örnek vermek gerekirse, Suriye'nin idaresine **Laomedon**, Kilikya'nın idaresine **Philotas** ve Media'nın ise **Pithon** getirilirken; **Kardial Eumenes**'in idaresine ise, Kapadokya ile Pamfilya verilir (Sarıkaya 2013). Görüldüğü üzere Perdikkas bir Kapadokya hâkimi olarak değil daha otonom bir yapının idarecisi gibidir. Dolayısıyla o birçok yere kral adına vali atamıştır. I. Ariarathes'in öldürülmesinin asıl nedeni de Perdikkas'ın Kapadokya'ya atadığı vali olan Eumenes'in valiliğini tanımamasından kaynaklanmıştır.

Perdikkas, **III. Philip**'in Kilikya, Kapadokya, Suriye ve Pamfilya'ya atadığı bir üst validir. Perdikkas belki de özerk bir validir ama kesinlikle bağımsız bir krallığın hükümdarı değildir. Çünkü devletin henüz gerçek paylaşımı yapılmamıştır.

Perdikkas Mısır dâhil bütün satraplıkların naibi olmak istiyordu. Burada kendisine en ciddi rakip Ptolemaios (Batlamyus)'tu. Perdikkas, Ptolemaios ile savaşım ona mağlup olmuştur. Ptolemaios'un bu zaferdeki en büyük yardımcısı Selevkos olmuştur. Selevkos, Babil Satraplığına getirilecektir. Bu hadiselerden sonra büyük krallık bölünecektir. Buna göre Makedonya'da Kassandros, Trakya'da Lysimakhos Kapadokya'nın da dâhil olduğu Anadolu'da Kyklops lakaplarıyla –ki bu lakap savaşlarda gözünün birini kaybettiği için tek gözlü anlamlarına gelmektedir- bilinen **I. Antigosnos Monophtalmes** M.Ö. 306'da Anadolu'da Antigonos hanedanının kurucusu olacaktır (Bauer 2013). I. Antigonos'un iktidarı sırasında Kapadokya'da ikinci kez bağımsızlık hareketi baş gösterecektir. İsyanın başındaki kişi I. Ariarathes'in de yeğeni olan II. Ariarathes'tir (M.Ö. 301).

Bu isyan hareketine karşı Antigonos komutanlarından Amintas'ı II. Ariarathes'in üzerine göndermiştir. Amintas mağlup olmuş ve II. Ariarathes Kapadokya kralı unvanını almıştır (Erkiletlioğlu 2006).

II. Ariarathes'in genç yaşına rağmen Makedonyalılara karşı bu kadar başarılı olmasının arkasında başka bir Makedonyalı desteği yatmaktadır. Oldukça stratejik hamleler yapan Selevkoslar bu isyanı el altından desteklemiş görünmektedir. Çünkü II. Ariarathes, Selevkos iktidarını resmi olarak tanımıştır. Selevkoslar, Antigonosların Makedonya'daki egemenliklerini kırma adına yukarıdaki isyanı desteklemişlerdir. Bunun karşılığında da II. Ariarathes, Selevkosların yüksek hâkimiyetini tanımıştır. Bu sebeptendir ki II. Ariarathes Kapadokya krallığının ilk bağımsız kurucusu değildir.

Bağımsız Kapadokya Dönemi:

İlk bağımsız kral III. Ariarathes olacaktır. III. Ariarathes'in resmi olarak ilk kral kabul edilmesinin sebebine gelince **Basileus** unvanını ilk defa onun tarafından kullanılmasındır. III. Ariarathes bir süre babası ile hüküm sürmüştür. M.Ö. 255'te babasının ölümüyle krallığı tek başına devralarak basileus yani kral unvanı ile yönetmiştir. Helenistik geleneklere uyarak bir şehir inşa etmiş ve burayı krallığının başkenti yapmıştır. Bu şehrin adı "**Ariarathia**" idi ve "**Ariarathes İçin**" anlamına geliyordu. Bu şehrin neresi olduğu hakkında bazı fikirler sunulabilir. Ariarathia zamanla Arathia'ya dönüşmüş ya da yanlış yazılmış olan **Arasaxa** olabilir (Ramsey 1960).

Arasaxa ise Kayseri-Kahramanmaraş yolu üzerindeki **Serezek** veya **Zerezek** köyüdür (Umar 1993). Bu yerin bugünkü adı **Akmescit**'tir. Akmescit ise bugünkü Kayseri'nin Bünyan İlçesine bağlı olmakla birlikte Bünyan-Pınarbaşı arasında konumlanmıştır. Kralın Pınarbaşı İlçesindeki Uzunyayla'da öldüğü düşünüldüğünde mesafe pek de uzak değildir (Erkiletlioğlu 2006). Görüldüğü üzere Bağımsız Kapadokya krallığının ilk merkezi Mazaka değil, bugünkü Akmescit olarak bilinen **Ariarathia**'dır. Bu şehrin geçmişi Kayseri sınırları içresindeki Tabal krallığına kadar dayanmaktadır. Bu demek oluyor ki III. Ariarathes sıfırdan bir şehir imar etmemiş zaten ciddi bir geçmişi olan bir yerleşkeyi merkez edinerek burasını imar etmiştir. Yukarıda kralın Pınarbaşı Uzunyayla'da öldüğü belirtilmişti. Bu konuyla ilgili henüz arkeolojik bir bulgu ele geçmese de kralın Pınarbaşı dolaylarında bir yazlık sarayı olabilir. Zira Anadolu'da kralların yazlık ve kışlık olarak değişik yerlerde ikamet ettiklerine şahit olunmuştur.

III. Ariarathes'in ardından IV. Ariarathes kral olmuştur. IV. Ariarathes'in yaptığı en büyük devrimlerden biri başkenti babasının kurduğu Ariarathia'dan (Bünyan-Akmescit) alıp **Mazaka**'ya getirmesidir. Dolayısıyla ülkede idari bir değişikliğe gitmiştir.

IV. Ariarathes döneminde Kayseri'de yani Mazaka'da bir darphane olduğu bilinmektedir. IV. Ariarathes de Roma'ya ödemesi gereken vergiyi bu darphaneden para basarak ödediği düşünülmektedir (Erkiletlioğlu 2006). Nezahat Baydur, bu verginin bedelinin 600 talent olduğunu yazmaktadır (Baydur 1970). Buradan anlaşıldığına göre Roma hâkimiyeti Kapadokya'ya kadar ulaşmıştır.

Kapadokya'da Roma Gücü:

V. Ariarathes **Eusebes** (dindar) **Philopator** (baba seven) tahta geçmiştir (M.Ö. 163-131). O oldukça entelektüel ve ileri görüşlü bir kraldır. Hukuk, eğitim ve ekonomi ile ilgili yaptığı atılımlar kendi güncel dünya şartlarında oldukça insancıdır. Bu iktisadi ve içtimai kalkınmanın yanında kralın siyasi anlamda da başarılı olduğu görülmektedir. Mazaka bu kralın ismi nedeni ile onun döneminden itibaren **Eusebeia** (**Dindar Ülke veya Dindarların Yaşadığı Ülke**) olarak da anılacaktır. Eusebeia adı, V. Ariarathes Eusebes Philopator' e gönderme yapılarak Eusebes'in ülkesi veya yeri anlamına gelmektedir. Tabi bu dönemde bir başka Eusebeia, Tyana (Tuwana)'dır (Karakaya 2013). Eusebeia, kelimesi Yunanca olup kökü **Eusebe**, din anlamındadır. **Eusebes** ise dindar anlamına gelirken **Eusebeia**, dindar yer, dindarların ülkesi, dindar şehir gibi manalara gelmektedir. Bu isim Kapadokya'nın en önemli şehri olan Kayseri'ye verilmiştir. (Crabb 1825).

Zaman ilerledikçe Kapadokya ile bir diğer krallık Pontos arasında hâkimiyet mücadelesi kendini iyiden iyiye gösterecek ve bölgedeki Roma nüfuzu da giderek artacaktır. Pontos Kralı VI. Mithridates'in Kapadokya ile ilgilenmesinin ardında kendisinin de Ararathes hanedanının bir üyesi olması yatmaktadır. Onun tek hedefi Pontos ve Kapadokya'yı birleştirerek ve belki de başkenti Mazaka'ya taşıyarak büyük bir Helen İmparatorluğu kurmaktır. Mithridates'in Kapadokya egemenliği için mücadelesinde, Roma ilk olarak **Caius Marius**'u bölgeye göndermiştir. **Marius**' un Pontos'u uyarması Kapadokya'nın işine yaradı. Zira bu iki devletin Kapadokya üzerindeki egemenlik çekişmelerinden Kapadokya karlı çıkmıştı (Ballesteros; Pastor 2014).

Kapadokya halkı Pontos ve Bitinya krallığının baskılarından bunalmış olduklarından tek çare olarak Roma'ya başvurmuşlardı. Roma'ya katılmak isteyen Kapadokya ileri gelenleri Roma'nın atadığı **I. Ariobarzanes Philoromaios**'i kral olarak kabul ettiğinde tarih M.Ö. 95'di. O, Roma generallerinden Lucius Cornelius Sulla'nın desteğini alarak 33 yıl iktidarda kalmıştır. Bu yüzden ikinci adı **Philo-romaios; Roma'yı seven Roma'ya dost** anlamları içeriyordu. Philoromaios, Mairus ve Sulla gibi Romalı senatör ve generallerin sayesinde aldığı tahtın kıymetini bilecektir.

“Ben, geçmişi karanlık Pers bir Kapadokyalıydım” cümlesi oldukça meşhur olan Kral **I. Ariobarzanes Philoromaios** Roma'nın desteğini krallığı müddetince hissetmiştir. Örnek olarak Mithridates, Marius ve Sulla ile yapılan anlaşmalara sadık kalmamıştır. Kendine yeni bir müttefik bulma suretiyle yeniden Mazaka'yı işgal etmiştir. Bu yeni müttefik Armenia Krallığıdır. Bu krallık da Persler zamanında kurulmuş bir satraplık olup, sonradan krallığa dönüşmüştür. Armenia kralı **Tigranes** Mithridates'in kızı Kleopatra ile evlenmiştir (Kaya 2004). Bu evlilikle iki krallık dost haline gelerek hedeflerine Kapadokya'yı koymuşlardır. Kral Ariobarzanes, Roma Cumhuriyeti'ne sığınarak Pontos kralının yaptıklarını Romalı senatörlere anlatarak şikâyetçi olmuştur. Kapadokya'nın devrik kralını dinleyen Romalılar, Kapadokya tahtının ona iade edilmesi gerektiğine karar verdiler ve bu kararın uygulanması için L. Cornelius Sulla'yı İ.Ö. 92 yılında Doğu'ya gönderdiler. Bunun üzerine L. Cornelius Sulla, Pontos-Armenia ittifakını bozguna uğratarak Kapadokya kralına iade-i itibar gerçekleştirmiştir (Özcan 2018). Böylelikle I. Ariobarzanes Philoromaios M.Ö. 92'de ikinci kez Mazaka tahtına çıkmıştır.

Mithridates, komutan Sulla Kapadokya'dan çıkar çıkmaz tekrar harekete geçmiştir. Sulla'nın geri dönmesindeki neden Roma'daki kendi nüfuzu ve Makedonya'daki hareketlenmelerle ilgilidir. Fakat Mithridates bitmek tükenmek bilmeyen yayılma hırsı nedeniyle Sulla ile tekrar karşı karşıya gelecek ve **Dardanos Anlaşması**'ni yapmak zorunda kalacaktır. Bu anlaşma sonrasında M.Ö. 85 te I. Ariobarzanes Philoromaios'un Kapadokya krallığı yeniden tescillenecektir (Aslan 2007). Mithridates'in bu yayılmacı hareketi Roma'yı kızdırmaktadır. Zira Roma, Kapadokya gibi önemli bir uydu devletini Pontos'a kaptırmak niyetinde de değildir.

I. Ariobarzanes Philoromaios'tan sonra **II. Ariobarzanes Philopator** (Baba-seven) (M.Ö. 63-51) Kapadokya tahtına geçti. Yarı Pers yarı Grek olan, kralın karısının adı **Athenais Philostorgos**'tu. Kral II. Ariobarzanes Philopator'un döneminde **Civil War-Sivil Savaş** tabiriyle Roma Tarihi literatürüne giren bir iç çekişme yaşanmaktaydı. Bu çekişmenin bir tarafında **Pompey** diğer tarafında **Caesar** yani Sezar vardı. Bu iç çekişmenin sonuçları Roma tarihi için oldukça mühim olduğu gibi Mazaka-Eusebia şehri için de aynı derecede büyük öneme haizdir. Zira bu çekişmeyi Mazaka'nın yeni adının banisi olan Caesar (bu isim kendisinden sonra bir unvan olup haleflerinden Octavianus'a izafeten Mazaka'ya verilecektir) kazanacaktır. Fakat çekişme esnasında Kapadokya kralı daha önce seleflerinin de yaptığı gibi başta kaybedene oynayacaktır. Kapadokya Pompey'e destek verecek, ama galip bir önceki cümle de geçtiği gibi, Caesar olacaktır. Kral II. Ariobarzanes Philopator ölçektedir. O öldüğünde ünlü Cicero Kilikya'da dağ kavimlerine karşı savaşa hazırlanmaktadır (Rollin 1839). Bu kraldan sonra yerine **III. Ariobarzanes Eusebes Philorhomaios** (Dindar ve Roma Dostu) (M.Ö. 52-42) tahta geçmiştir. Tahta çıkmasında Romanın en ünlü senatörü Cicero'nun

etkisi büyüktür. Sivil savaş bu kralın zamanında kesin olarak sonuçlanıp, Caesar Roma'ya hâkim olacaktır. Kapadokya hükümeti durumdan oldukça endişeli olsa da Caesar, Kapadokya'ya karşı oldukça sıcak bir tavır sergileyip, bu krallığın topraklarını dahi genişletecektir. Kapadokya'ya verilen bu topraklar Kilikya'nın ve Armenia'nın bazı bölgeleridir (Rollin 1839). M.Ö. 47'de Caesar Anadolu'ya kadar gelmiş, Tarsus üzerinden ileride adının verileceği şehre girmiş ve burada iki gün kalmıştır. Caesar Roma'nın "Pontos'a karşı Kapadokya'yı koru" politikasına uygun hareket etmiştir. Bu uğurda Pontos Kralı Pharnakes ile savaşa tutuşmuştur. Kapadokya savaşta biraz hırpalansa da Pontos'a karşı ayakta durabilmiştir (Karakaya 2013). III. Ariobarzanes Eusebes Philorhomaïos M.Ö. 42'de Liberator (kurtarıcı) lakaplı **Cassius Longinus** tarafından öldürülmüştür.

Kral öldükten sonra yerine kardeşi **X. Ariarathes** kral olacaktır. Onun tam adı **X. Ariarathes Eusebes Philadelphos** (Dindar, Kardeş-Seven) olup, bu ismi ölen kardeşi III. Ariobarzanes'e duyduğu yakınlıkla alakalı olabilir. Kendisi kraliçe Athenais'in oğlu olup Pers-Yunan geleneğine sadık bir kraldı. Bu kral, İngiliz asıllı olduğu düşünülen ve Sivil Savaş'ta Caesar'ı destekleyerek büyük bir prestij sağlamış, **Mark Antony** (Markus Antonius) tarafından sürgüne, ardından da M.Ö. 36'da idama mahkum edilmiştir. Bu ölümden sonra Roma'nın Kapadokya Krallığı üzerindeki politikasında önemli bir değişiklik yaşanmıştır. Artık bir **İmparatorluk** olan Kapadokya Krallığı'nın tahtında kukla bir Pontoslu'nun varlığından söz edilebilir (Erkiletlioğlu 2006). Bu kral Pontoslu Mithridates'in torunu **Archelaus Sisines**'tur. (M.Ö. 1-M.S. 17). Pontoslular'ın uzun çabaları sonucu özellikle de yeni kralın annesi Glaphyra'nın Mark Antony'yi ikna etmesiyle Kapadokya tahtına oturmaları dikkat çekici bir başarıdır. Yeni Kralın tam adı Archelaus Sisines Philopatris Ktistes (Ülkesini Bulan ve Seven)'tir. Lakin bu taht onda uzun süre kalmayacaktır (Baydur 1970). Bu kral Pers-Helen Kapadokya Krallığının son kralıdır. İmparator **Agustus Octavianus** ona Kilikya'dan ve Armenia'dan biraz toprak vermiştir. Buna göre Roma ile ilişkilerini iyi tuttuğunu göstermiştir. Fakat sonrasında kendisini İmparator Tiberius'a aynı şekilde sevdirememiştir (Akşit 1970). Kral M.Ö. 17'de ölmüş ve Kapadokya, Roma'nın cumhuriyet devrinde olmasa da imparatorluk devrinde bir eyalet olarak kabul edilip başına bir vali atanmıştır. Kayseri'de Archelaus'dan kalan en önemli hâtıra Kayserinin kuzeyinden Erciyes'i seyreden **Erkilet Tepesi** veya Höyüğü'dür. Mazaka'nın adı bu son kralın devrinde M.Ö. 9 da Agustus Octavianus Caesar'a izafeten **Caesarea** olarak değişmiş fakat Eusebia adı bir dönem daha kullanılmaya devam etmiştir. Bu isim de bir başka şehir İsrail'in 1952'de Filistin'den işgal ettiği Hayfa Tel-Aviv arasında olup günümüzde Keisarya olarak yazılıp Kaserya şeklinde okunmaktadır.

Sonuç

Kaniş kenti aynı zamanda Anadolu ticaretinin de başkenti niteliğindedir. Kaniş veya diğer adıyla Neşa Asur Koloni Çağında oldukça cazip bir pazar alanıydı. Kuşşara Kralı Pithanna bu ticaret şehrini istila ederek sadece şehrin değil bütün eski Ön Asya'nın kaderini değiştirmişti. Pithanna'nın yerine geçen oğlu Anitta şehre çok önem verdi. Şehir tapınak ve hayvanat bahçeleri ile oldukça güzel şekilde imar edildi. Anadolu'nun ilk merkezi imparatorluğunu kuran Hititler kendilerini Neşalı olarak tanımlayıp dillerine de Neşaca diyeceklerdi. Başkent Hattuşa'ya taşınmasından sonra eski Neşa kenti eski önemini kaybetti. Fakat şehir Hitit Devleti'nin yıkılmasından sonra

kurulan Tabal Konfederasyonu'nun merkezi oldu. Bu dönemde şehrin adı Neša değil Mazaka olarak kayıtlara geçmişti. Pers istilası ile yeniden şekillenen Anadolu siyasi yapısında Kapadokya'nın en önemli şehri yine eski Kayseri olan Mazaka'ydı. Bu devirde Mazaka isminin yanında Eusebia (dindar) adını da kullanan şehir Orta Anadolu'nun en önemli şehri olmuştur. Romalılar'ın Anadolu'ya gelmesiyle şehir şimdiki adı olan Kayseri (**Caesarea**) ismini almıştır.

KAYNAKÇA

AKŞİT, Oktay, (1970), **Roma İmparatorluk Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul

AKTÜRE, Sevgi, (2003), **Anadolu'da Demir Çağı Kentleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

AKURGAL, Ekrem,(2005), **Anadolu Kültür Tarihi**, Tübitak, Ankara

BALLESTEROS-PASTOR, Luis, (2014) "The Meeting Between Marius And Mithridates And The Pontic Policy In Cappadocia", Cedrus The Journal of MCRI, Cedrus II, s. 225-239

BAUER, S. Wise,(2013), **Antik Dünya**, Alfa Yayınları, İstanbul

BAYDUR, Nezahat,(1970), **Kültepe (Kaneş) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar**, Doçentlik Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul

CRABB, George, (1825), **Universal Historical Dictionary Or Explanation Of The Names Of Persons And Places In The Departments Of Biblical, Political**, London

EMRE, Kutlu, (2010), "Kaniş'in Keşfinin Hikâyesi", Anadolu'nun Önsözü Kültepe Kaniş-Karumu, Editörler: Fikri Kulakoğlu, Selmin Kangal, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, No:78, İstanbul, s. 20-23

ERKİLETLİOĞLU, Halit (2006), **Geniş Kayseri Tarihi**, Kayseri

GÜNBAĞI, Cahit, (2009) "Anitta", Kayseri Ansiklopedisi, C. I, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, No: 70, İstanbul, s. 129-130

KARAKAYA, Nilay Çorağan, (2013) "Kapadokya Krallığı", Kayseri Ansiklopedisi, C: 3, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, s. 433-437

KAYA, M. Ali, (2004), "Romalılar, Parthlar ve Armenia Krallığı (İÖ 92-İS 4)", Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt/XIX, Sayı 1, Temmuz, s.72-80

KULAKOĞLU, Fikri, (2010) "Kültepe Kanesh-Karum: The Earliest International Trade Center In Anatolia", Anatolia'a Prologue Kültepe Kanesh Karum, Editörler: Fikri Kulakoğlu, Selmin Kangal, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 78, İstanbul, s. 40-50

-----, (2014), Star Güncel, 08.07.2014, <http://haber.star.com.tr/guncel/ilk-hayvanat-bahcesi-anadoluda-kurulmus/haber-907812>

MEMİŞ, Ekrem, (2010), **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, Ekin Yayınları, Bursa

MİLLER, Jared L., (2013), "Hititler Döneminde Anadolu'da Halklar ve Diller", Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 120-131

ŞAHİN, Hasan Ali, (2004), **Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri**, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi, Yayın No: 7, Kayseri

ÖZ, Esmâ, (2016), "Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında, Mezopotamya'nın Erken Dönemlerinden Yeni Asur Devrine Kadar Kralların Av Faaliyetleri", The Journal of Academil Social Science Studies, No:45, s. 143-158

ÖZGÜÇ, Tahsin, (1999), **Kültepe-Kaniş/Neşa Sarayları ve Mabretleri**, TTK Yayınları, Ankara

PULLU, Selim, (2006), **Tabal Bölgesi Tarihi**, MÖ I. Bin Yılın İlk Yarısında Tabal Krallığı'nın Siyasal ve Ekonomik Tarihi, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul

PEKAK, M. Sacit, (2014), "Kappadokia Bölgesindeki (Özellikle Kayseri ve Çevresindeki) Osmanlı Dönemi Hristiyan Dini Mimarisi", Turkish Studies, Volume 9/10 Fall, Ankara, s. 889-890

Tevrat, Bursa Protestan Kilisesi

POSTGATE, J. N., (1973), "Assyrian Texts and Fragments", Iraq, Vol. 35, No. 1 Spring, s. 13-36

SARIKAYA, Sevgi, (2013), "Arrianus'un "İskender'den Sonraki Olaylar" Adlı Eseri", CEDRUS I, The Journal of MCRI, s. 12-19

TAŞDÖNER ÖZCAN, Kevser, (2018), "Augustus Dönemi'nde Armenia: Roma-Parth Hâkimiyet Mücadelesi", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1956/20478.pdf>, s. 50-64

UMAR, Bilge, (1993), **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, İnkılap Yayınevi

VAN DEN HOUT, Theo P., (2013), "Hitit Krallığı ve İmparatorluğu'nun Kısa Tarihi", Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu, Editörler: Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 22-44

YİĞİT, Turgut, (2000), "Tabal", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 40, III-IV, s. 177-189